

ESCLAT DE CASCAVELLS A LA CATALUNYA CENTRAL

Núria Balaguer

El *Diccionari* de l'Institut d'Estudis Catalans defineix cascavell com una «esfera petita de metall buida amb una boleta dins que la fa resonar al més petit moviment». Al seu torn, cascavellejar és «fer soroll de cascavells». A Súria, l'11 de setembre passat, nou colles de les comarques del Bages, Berguedà i Solsonès van cascavellejar al so de les melodies de les seves danses durant la Segona Trobada de Colles de Balls de Cascavells de Catalunya.

Avinyó, Castelladral, Castellgalí, Santa Maria de Cornet de Sallent, Súria (el Bages); l'Ametlla de Merola, la Torreta, Viver, Serrateix (el Berguedà), i Ardèvol (el Solsonès), són els punts d'origen de les colles que van mostrar les seves coreografies al ritme d'antiquíssimes melodies que tenen el cascavell com a denominador comú, ja que és l'element clau que dona nom al

ball. Els dansaires, que habitualment surten a ballar per Pasqua, van interpretar coreografies semblants al ritme de les melodies, també similars, que tocaven en directe diverses formacions: flabiol, tambor i sac de gemecs, la tradicional mitja cobla que antigament acompanyava aquesta dansa; acordió i una cobla sencera i tot.

Aquesta iniciativa pionera segueix l'impuls de la colla de trabucaires del Tro Gros de Súria, que l'any passat prenia forma en la Primera Trobada de Colles de Balls de Cascavells amb l'objectiu de donar a conèixer aquest patrimoni de les comarques de la Catalunya central i, alhora, fer reviure el ball més antic i emblemàtic de Súria, que en aquesta població data de 400 anys enrere.

El Tro Gros ha rebut des del principi el suport del Centre de Pro-

moció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana de la Generalitat, i ara treballen conjuntament en un estudi etnològic i musicològic sobre aquesta dansa. L'objectiu és presentar-ne les conclusions en la tercera edició de la trobada cascavellaire, l'11 de setembre del 2002.

La colla surienca, que ha mantingut aquest ball típic de la zona amb una gran puresa, ja va iniciar la recerca sobre la dansa l'any passat, amb motiu de la celebració dels 125 anys del Tro Gros. La primera referència escrita que va trobar d'aquest ball a Súria data de l'any 1594 i forma part del llibre *Ethologia de Manresa*, de l'historiador manresà Joaquim Sarret i Arboç. Aquest curiós document, que ja recull el *Diccionari de la dansa* (Barcelona, 1936), de Francesc Pujol i Joan Amades, explica que a la comarca del Bages es feia el ball de





cascavells per acompanyar les caramelles i recollir diners, ous, botifarres i altres viandes per oferir a la Mare de Déu del Roser. La referència al ball s'inclou en un document que forma part d'un judici eclesiàstic contra una colla que va celebrar les caramelles abans d'hora, i passava a cantar i ballar per les cases per recollir donatius quan encara no havia arribat la Pasqua. El fragment que parla de la dansa recull el testimoni del pagès Pere Font, que diu que, dins el grup de caramellaires, dos joves «bellaven los cascabels». En relació amb les caramelles, en el text també s'especifica, per boca del mateix testimoni, que «he hoyt a dir que dos o tres dissaptes de la coresma los metexos per altres cases han fet dit exercici quen diuen de les caramelles».

Arran del redescobriments d'aquest text, des del Tro Gros s'ha continuat la incansable tasca de trobar poblacions catalanes on es balla i s'havia ballat aquesta dansa. A part dels participants a la trobada d'enguany, el ball de cascavells encara es fa a les poblacions bagenques de Cardona, Navàs, Fals i Sant Mateu de Bages, a Ollana (l'Alt Urgell), a Sant Pere de Ribes (el Garraf) i a Tona (Osona), on ocasionalment el balla un esbart. Pel que fa a les localitats on antigament s'havia ballat, de moment a la zona de

la Catalunya interior s'han localitzat Clariana de Cardener, Pinell de Solsonès, Freixinet de Riner, Saló (i, a banda, un barri d'aquest petit nucli, Majà), Sant Salvador de Torroella, Sant Joan de Vilatorrada i Marganell. També s'han trobat indicis que s'havia ballat a Barcelona, la Noguera, la Segarra, el Vallès, el Ripollès i Osona.

Segons explica Joan Amades al llibre *Balls populars* (editat per l'Esbart Català de Dansaires el 1936), «és un ball d'homes sols, que es caracteritza perquè els balladors porten cascavells als camalls». Tot i això, actualment, els grups de balladors solen ser mixtos. En aquest mateix document, es continua explicant que el repic d'aquests petits instruments, «per efecte dels vius moviments de la dansa, s'harmonitza amb la melodia, sempre airosa i alegre».

Tot i que els balladors solen portar els cascavells als camalls, segons recull el Sac de Danses a *El risto* (Barcelona, 1987), també en poden portar als braçals i, fins i tot, als calçons. Aquest document també explica que aquestes danses «formaven part de les pràctiques màgiques per expulsar els mals esperits», que els devia fer especialment aptes per a les danses guerreres, per acollir i acomiadar els convidats a l'entrada del poble, i per allunyar

les malvestats de les cases. L'origen guerrer d'aquesta dansa és corroborat per diverses fonts, com una al·legoria de la lluita i de la victòria del soldat. D'altra banda, fins i tot se n'ha situat l'origen al voltant de la festa del batre.

Pel que fa a l'origen guerrer, el ball de cascavells es pot considerar semblant al ball de bastons. Un altre tret que comparteixen és que hi ha colles de bastoners que també porten cascavells a les cames, com passa en altres danses, que no poden ser considerats balls de cascavells pròpiament dits. En aquest sentit, segons *El risto*, el guarniment amb picarols podria provenir de l'antic costum de substituir per cascavells els botons de la roba de ballar perquè sonessin durant la dansa, en el cas de les noies al vol de les faldilles perquè repiquessin a cada giravolt. *El risto* també explica que d'aquestes danses n'hi ha a tot l'Estat espanyol, «on es classifiquen com *danzas de botón grande* o *danzas de botón chico*, segons la mida dels cascavells».

Segons Amades, el ball de cascavells és estès en un gran nombre de països, i també a casa nostra, on «se'n troben moltes versions que no poden ser considerades variants, ja que moltes no s'assemblen en res, sobretot pel que fa a la melodia». Segons *El risto*, n'hi ha

referències a tot Catalunya, «sobretot a la zona compresa entre la Noguera Ribagorçana i el Llobregat». També hi afegeix que «la primera documentació data de l'any 1481, en la descripció de l'entrada a Barcelona de la reina Isabel la Catòlica, pel portal de Sant Antoni». Aquesta descripció es pot consultar al primer volum del *Llibre de les solemnitats* de Barcelona (Barcelona, 1930), on s'exposa que «ab un ball de jovent ab cercols enramats... ab cascavells a les cames, fahent lo ball de la tribalda, tots enramats de fulla d'eura».

D'entre els llocs on es feia, al llibre *Balls populars* s'especifica que en terres lleidatanes se solia ballar la vigília de la festa major. També és costum de ser ballat en aplecs i festes religioses, com seria el cas de la processó que presidia a l'Urgellet (on excepcionalment també el ballaven noies) i de les caramelles, al

Pla de Bages i al Berguedà, on els fadrins, a més de cantar, oferien una ballada a les donzelles. A les mateixes contrades, continua explicant Amades, també es ballava amb ocasió de fer esquellots (esvalot amb esquelles, corns..., davant la casa d'un vidu el dia que es torna a casar). En aquest cas, de vegades els balladors també es posaven cenyidors al cos amb esquelles penjades.

En altres indrets, segons corroboren diverses opinions, el ball és patrimoni de membres d'una confraria, a la qual pertanyien la bandera del capità i els camalls. Aquest és el cas de Llimiana, al Pallars, on el majoral custodiava calçons de cuir guarnits de cascavells en una caixa de l'església, que repartia entre els fadrins a l'hora de ballar, segons Vicens Bosch a *Balls antics del Pallars* (Barcelona, 1907). Aquest mateix llibre explica que «el ball de casca-

vells és el mateix de la passa o cercavila i també es fa per anunciar l'arribada de la festa», una funció que també recull *El risto*.

La versió d'aquesta dansa que explica el llibre de Joan Amades és la de l'Ametlla de Merola, en què els balladors surten l'un darrere l'altre formant una rodona, marcant els temps forts de cada compàs, primer en un sentit i després cap a l'altre. Durant el ball, es fan diverses evolucions, entre les quals el molinet, en què quatre balladors s'agafen i giravolten, i la rodona tots agafats de les mans. També hi ha dades sobre aquest ball a *Centenari d'una església*, una recopilació de mossèn Lluís Calveras (l'Ametlla de Merola, 1982), on s'afirma que es ballava per la festa major i que està documentat al nucli de Merola, l'any 1905, en el butlletí número XIV del Centre Excursionista de Catalunya.

Caramella

REVISTA DE MÚSICA TRADICIONAL
 REVISTA DE MÚSICA TRADICIONAL
 I CULTURA POPULAR
 I CULTURA POPULAR
DELS PAÏSOS CATALANS
 DELS PAÏSOS CATALANS

- VULL SUBSCRIURE'M a la revista CAMELLA** (inclou 2 núm./any; 10,82 euros)
 VULL REBRE EL NÚMERO ANTERIOR: 1 2 3 4
 5

- contra reembors
 amb càrrec al meu número de compte

Nom Cognoms Telèfon

Adreça Població Codi postal

FORMA DE PAGAMENT

- Domiciliació bancària

Entitat Oficina D.C.

Signatura

Núm. compte

Envieu una fotocòpia d'aquesta butlleta a:

SOLC (*Caramella*)
 L'Estudi 08514 Lluçà
 Tel. 93 853 00 49